

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNE EKOLOJİK BOYUT KAZANDIRILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Meltem Demirtaş^{1*}, Selma Çelikyay²

¹ Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 74100, BARTIN

² Bartın Üniversitesi, Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 74100, BARTIN

Öz

Kentlere yaşanan yoğun göç ve insan aktivitelerinin artmasıyla birlikte çevre sorunlarında da artış gerçekleşmiştir. Geçim sıkıntıları, eğitim, iş bulma gibi faktörler kırsal alanlardan kentlere göçün artmasına neden olmuştur. Yaşanan bu yoğun göç sonucunda kentlerde gecekondulaşma, sağlıksız yapılaşma, kötü çevre koşulları, çarpık kentleşme, alt yapı yetersizliği gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Dünya’da ve Türkiye’de çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın önüne geçilememiş ve hızlı bir şekilde artmıştır. Tüm bu mevcut sorunlara en kısa sürede ve sağlıklı bir şekilde çözüm üretilmesi arayışları kentsel dönüşüm olgusunu gündeme getirmiştir. Kentsel dönüşümle mevcut olan tüm çöküntü alanlarının kente yeniden kazandırılması amaç edinilmiştir. Ülkemizde kentsel dönüşüm denilince akla ilk gelen kente sağlıklı ve yaşanılabilir bir alan kazandırmak için gecekonduların yıkılmasıdır. Ancak, ülkemizdeki kentsel dönüşüm süreci gerek proje aşamasında gerekse uygulama aşamasında sadece yapı çevrenin yenilenerek dönüşümüne odaklanmıştır ve ekolojik boyuttan yoksundur. Kentsel dönüşüm projeleri yapılırken hem kullanıcıların isteklerini karşılayıp hem de doğayla uyumlu ve çevre duyarlı projelerin geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Bu makalede, kentsel dönüşüm projelerine ekolojik boyut kazandırılması üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm, ekolojik kentsel planlama, ekolojik kentsel tasarım, ekolojik mimari.

OPINIONS ON THE ECOLOGICAL DIMENSIONS OF URBAN TRANSFORMATION PROJECTS

Extended Abstract

As a result of the transition from nomadic life to settled life, small-scale settlement areas have gradually grown and settlement areas of various sizes have been formed from neighborhood scale to urban scale. Migration from rural areas to urban areas started due to problems such as livelihoods, education and employment, and housing problems emerged with the migration. The biggest trigger of migration is the job opportunities created by the industrialization process in the cities. As a result of intensive migration to cities and increasing human activities, environmental problems have also increased. The Industrial Revolution brought the modern urbanization phenomenon in the western countries but revealed the problem of slum which is an unhealthy structure for the less developed countries. With the slums, problems such as unhealthy construction in cities, bad environmental conditions, distorted urbanization and lack of infrastructure have arisen.

Slums are mostly seen in big and developed cities. In the big cities in our country, the slums have gradually increased and become unblockable. The law was enacted in 1948 to prevent the slum and in the 1950s, a rapid transformation process was initiated to eliminate the slum problem in our country. In this transformation process, cities continued to grow by ignoring the areas with disaster risks, natural environment, cultural and historical environment. The search for a solution to all these problems in a short time and in a healthy way has brought the phenomenon of urban transformation into the agenda. With the urban transformation, it is aimed to regain all the collapse areas existing in the city. Urban transformation projects have been initiated by local administrations in cities to solve the problems of squatters and distorted urbanization.

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Meltem DEMİRTAŞ; Bartın University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Landscape Architecture, 74100, Bartın-Turkey.
Tel: +90 (378) 223 5127,
Fax: +90 (378) 223 5424, E-mail: mltm.erdamar06@gmail.com

Geliş (Received) : 19.08.2019

Kabul (Accepted) : 13.11.2019

Basım (Published) : 31.12.2019

Urban transformation; as a comprehensive and integrated action, to improve the physical, social, economic and environmental conditions of an area. Although urban transformation is a concept that incorporates all of the practices for renewing the existing structure of the city, many different views have emerged in the forms of implementation. According to Keleş (1998), if the objectives of urban transformation are listed; spatial cleaning, regeneration, renewal, revitalization, rehabilitation and gentrification. Urban transformation projects need to be planned with an ecological approach to provide people with a healthy and quality living space. However, the urban transformation process in our country focuses only on the renewal and transformation of the built environment both in the project phase and in the implementation phase and lacks the ecological dimension.

While urban transformation projects are carried out, care must be taken not only to meet the demands of the users but also to develop environmentally friendly and environmentally sensitive projects. An ecological urban transformation project should include ecological planning, ecological urban design and ecological building design decisions. All of the decisions to be taken during the planning and design stage constitute the infrastructure of the other stages. Therefore, bringing ecological dimension to urban transformation projects is important as the basic approach that should be adopted in order to build livable and sustainable cities.

In this article, comprehensive evaluations are made and suggestions are made on bringing ecological dimension to urban transformation projects in the fiction presented above.

Keywords: Urban transformation, ecological urban planning, ecological urban design, ecological architecture.

1. Giriş

Göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesiyle küçük ölçekli yerleşim alanları giderek büyümüş ve mahalle ölçeğinden kent ölçeğine doğru çeşitli büyüklüklerde yerleşim alanları oluşmuştur. Kırsal alanlardan kentsel alanlara çeşitli nedenlerle göçler başlamış, göçlerle birlikte kentlerde konaklama sorunu açığa çıkmıştır. Göçün en büyük etkeni olarak kentlerde yaşanan sanayileşmedir. Sanayi Devrimi batı ülkelerinde modern kentleşme olgusunu kazandırmış fakat az gelişmiş ülkelere ise sağlıklı yapılaşma olan gecekondulaşma sorununu açığa çıkarmıştır.

Gecekondular daha çok büyük ve gelişmiş kentlerde görülmektedir. Ülkemizde gecekondulaşma giderek artmış ve engellenemez hale gelmeye başlamıştır. Gecekondulaşmanın önüne geçmek için de 1948 yılında yasa çıkarılmıştır. 1950'li yıllarda ülkemizde gecekondular sorununu ortadan kaldırmak için hızlı bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Kentler bu dönüşüm sürecinde afet riskleri olan alanları, doğal çevreyi, kültürel ve tarihi çevreyi göz ardı ederek büyümeye devam etmişlerdir. Diğer kentlere göre Ankara'da gecekondulaşma daha yoğun olarak görülmektedir. 1966-1978 yılları arasında Ankara'daki gecekondular sayısının 100.000'den 240.000'e yükseldiği görülmüştür (Ergan & Şahin, 2007).

Ülke genelinde yaşanan gecekondulaşma ve çarpık kentleşme sorununu çözmek amacıyla kentlerde yerel yönetimlerce kentsel dönüşüm projeleri başlatılmıştır. İnsanlara sağlıklı ve kaliteli bir yaşam alanı sunmak için kentsel dönüşüm projelerinin ekolojik bir yaklaşımla planlanması gerekmektedir. Ekolojik bir kentsel dönüşüm projesi ekolojik planlama; ekolojik kentsel tasarım ve ekolojik yapı tasarımı kararlarını içermelidir. Planlama-tasarım aşamasında alınacak kararların tümü diğer aşamaların alt yapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle, kentsel dönüşüm projelerine ekolojik boyut kazandırılması, yaşanılır ve sürdürülebilir şehirler inşa etmek için benimsenmesi gereken temel yaklaşım olarak önem taşımaktadır (Adil, 2010).

2. Kentsel Dönüşüm Olgusu

Ülkemizde yaşanan kentleşme sorunu, yoğun yapılaşma, arazi düzenlemesindeki uygulamalara ilişkin sorunlar, afet risklerine önlem amacıyla yapılacak yıkım ve yenileme çalışmaları gibi faktörler kentlerin dönüştürülmesi sürecini gündeme getirmiştir (Erdede vd., 2014). Kentsel dönüşümle ilgili pek çok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlar amaç, yöntem ve stratejilerine göre farklılıklar göstermektedir.

Kentsel dönüşüm; zaman içerisinde eskiyen, yıpranan, köhneyen, çoğu yerde yoksulluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarının günümüze uygun hale getirilecek şekilde yenilenmesi, geliştirilmesi, değiştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden oluşturulması eylemi olarak tanımlanabilir (Selçuk & Aydoğdu, 2014). Kentsel dönüşüm; kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından ortaya çıkan ve yapılacak dönüşümde ortaya çıkacak sonuçların üzerinde bir uzlaşmadır. Kentsel

dönüşüm; kapsamlı ve entegre bir eylem olarak, bir alanın fiziksel, toplumsal, ekonomik ve çevresel koşullarının iyileştirilmesini sağlamaya çalışmaktır (Erdede vd., 2014).

Kentsel dönüşüm olgusu Dünya’da ilk defa Batı Avrupa’nın sanayileşmiş ülkelerinde 19. yüzyılın ortalarında, kentlerde bulunan çöküntü alanlarını kente yeniden kazandırmak ve yeniden canlandırmak adına müdahaleler yapılmasıyla başlamıştır (Ataöv & Osmay, 2007). Düşük gelirli işçi sınıfının yaşadığı konutların kötü fiziksel koşullara sahip olması, boş ve eski sanayi ve limanların tekrar kullanılabilir hale getirme ihtiyacının belirmesi kentlerde dönüşüme başvurulmasında önemli rol oynamıştır.

Kentlerin oluşum ve gelişim süreçlerinde olduğu gibi dönüşüm sürecinin de bir plan dâhilinde olması gerekmektedir. Kentsel dönüşüm planlaması kentlerin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde olmalıdır. Kentsel sorunlara çeşitlilik arz eden farklı çözümler ise kentsel dönüşüm politikalarını oluşturmaktadır (Atabay & Atabay, 2012). Kentsel dönüşüm politikaları orta ve uzun vadede etkilerini hissettirebilmelidir. Bu yüzden kentsel dönüşüm politikalarının bu konuda uzman kişi ve gruplar tarafından belirlenerek uygulanması önemlidir.

Kentsel dönüşüm alanlarında;

- ❖ Dönüştürülecek alanda yaşam alanı için uygun olmayan konutların yerine daha kullanışlı ve sağlıklı yapıların yapılması, çevre kirliliğinin azaltılması, altyapı sorununun giderilmesi ve yeşil alanların çoğaltılması,
- ❖ Dönüşüm alanlarında bulunan doğal, tarihi ve kültürel alanların korunması,
- ❖ Dönüşüm alanlarına yatırımcıların ilgisini çekerek bu alanlarda iş imkânı ve istihdamı sağlamak,
- ❖ Afet riski olan alanlardaki yapılaşmaların dönüştürülerek alanın fiziki koşullarına uygun başka bir kullanım alanına dönüştürmek,
- ❖ Depo, sanayi alanı, liman, tersane gibi kullanılmayan alanlar ve gecekonduların tekrar yaşama kazandırılması hedeflenmektedir.

Kısaca kentsel dönüşüm; kullanıcıların fikir ve isteklerinin her aşamada değerlendirilmesi gereken, sürekliliği olan, olumsuz çevre koşullarını azaltarak kente estetik bir görünüm kazandıran ve her kesimin rahat bir şekilde yaşamını sürdürebileceği alanların oluşturulmasını amaçlayan uzun soluklu bir süreçtir.

2.1. Kentsel Dönüşümün Amacı

Avrupa ülkelerinde yıllardır uygulanan kentsel dönüşüm olgusu ülkemizde de son yıllarda yasal çerçeveler kapsamında uygulanmaya başlamıştır. Kontrolsüz şekilde büyüyen kentlerde, kent içinde oluşan sorunlu alanların belirlenerek bu alanda değişim ve dönüşüm yapılmasını gerektirmiştir. Bu değişim ve dönüşümler de kentin sosyo-ekonomik yapısını olumlu yönde etkilemeyi hedeflemektedir (Erdede vd., 2014).

Kentsel dönüşüm, kentlerin hızlı büyümesi sonucunda bozulan ve değişen yeni kent dokusunda ortaya çıkan fiziksel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara göre kentteki alanların yeniden geliştirilmesini amaçlamaktadır (Atabay & Atabay, 2012).

Fiziksel amaçlar;

- Kentsel bozulmanın durdurulması ve tarihi dokuların sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Dönüşüme uğrayan alanların kentin geneliyle bütünlük içermesi,
- Kentsel yaşam kalitesinin artırılması,
- Altyapı donatılarında ve alt yapısında sorun varsa sorunun çözülmesi,
- Afetlere karşı fiziki çevrenin niteliğinin artırılması,
- Kent içinde yoğunluğun dengelenmesi,
- Kullanılmayan alanların yeniden yaşama kazandırılması,

Sosyal amaçlar;

- Sağlıklı, güvenli ve yaşam standartlarına uygun çevrelerin oluşturulması,
- Sosyal dışlanmanın azaltılması
- Halkın her kesiminin planlamaya katılımının sağlanması,

Ekonomik amaçlar;

- İş imkanı artırılarak iş hayatının canlandırılması,

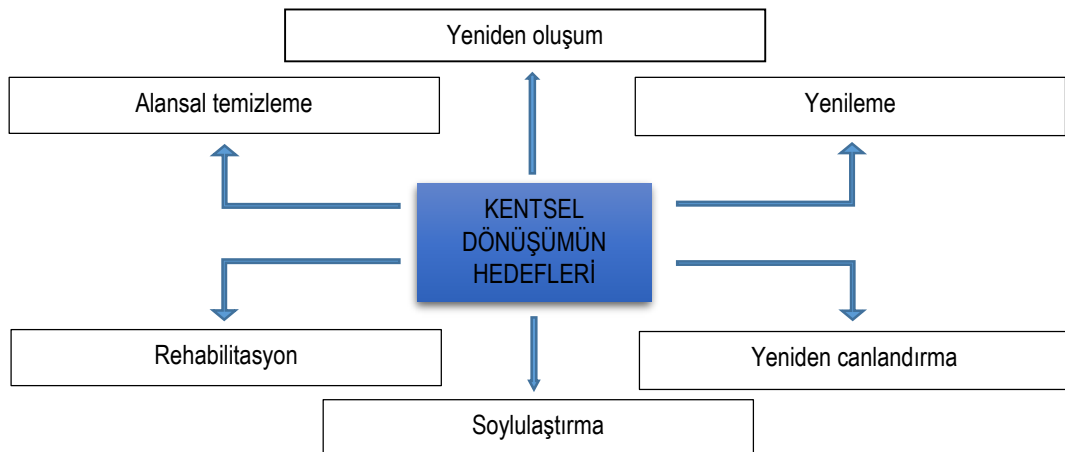
- Ekonomideki dengesizliğin azaltılması,
- Kent yönetiminin mali olanaklarının artırılması

Yaşam kalitesini artırabilecek ekonomik çözümlerin üretilmesi olarak sıralanabilir (Atabay & Atabay, 2012).

2.2. Kentsel Dönüşümün Hedefleri

Kentsel dönüşüm, kentin mevcut yapısının yenilenmesi için yapılan uygulamaların tümünü bünyesinde barındıran bir kavram olsa da uygulama biçimlerinde birçok farklı görüş açığa çıkmıştır. Dünya’da pek çok isimlerle tanımlanan bu uygulama biçiminin Türkçe’ye çevrildiğinde pek çok anlamı karşıladığı görülmektedir. Keleş (1998)’e göre kentsel dönüşümün hedefleri sıralanacak olursa; alansal temizleme, yeniden oluşum, yenileme, yeniden canlandırma, rehabilitasyon ve soylulaştırma olarak sıralanabilir (Şekil 1).

- **Alansal temizleme:** Kentlerde bulunan genellikle alt gelir gruplarının yaşadığı sağlıksız yaşam alanları ve çöküntü alanları gibi kentsel alanların bir parçası olan dokuların tamamen yıkıp yeni bir doku oluşturulmasıdır.
- **Yeniden oluşum:** Korunmaya değer olup, korunamadığı için tamamen yok olan veya oluşturduğu risk nedeniyle yıkılması gerektiği için onarma veya yenileme yöntemine başvurulamayan bir kentsel yapının ilk haline uygun bir biçimde yeniden inşa edilerek eski işlevine kavuşturulmasıdır. Yeniden oluşum olgusuna verilebilecek en önemli örneklerden biri "Mostar Köprüsü"dür (Atabay & Atabay, 2012), (Şekil 2, Şekil 3).
- **Yenileme:** Kısmen korunmuş ve ilk hali gibi olması istenen kentsel yapıların, zamanla yıkılmış, yok olmuş bölümlerini ilk haline uygun şekilde yeniden inşa ederek eski işlevine kavuşturulmasıdır (Keleş, 1998).
- **Yeniden canlandırma:** Yıpranarak artık kullanılamaz hale gelen, verimli mekânlar oluşturulması amacıyla yapılan yenilemedir. Bu sayede mekânlar eski işlevini görür hale dönecek ve yapılar yeniden canlanarak kente kazandırılacaktır (Keleş, 1998).
- **Rehabilitasyon:** Kentin belirli bir bölümünde ya da tümünde, deformasyonun başladığı ancak özgün niteliğini tam anlamıyla kaybetmemiş alanların eski hale kavuşturulmasıdır (Keleş, 1998).
- **Soylulaştırma:** Genellikle kentin merkezinde ya da en işlevsel yerinde bulunan, önceden alt gelirli sınıfların ikamet ettiği fiziksel ve sosyal çöküntülerin yaşanıldığı alanların, orta ve üst gelirli sınıfların sosyal, ekonomik ve fiziksel yönden işgal edilmesi sonucu, alanın eski sahiplerinin bu alanı gönüllü veya gönülsüz terk etmesidir (Meder & Bal, 2017).

Şekil 1. Kentsel dönüşümün hedefleri (Keleş, 1998)

Şekil 2. Mostar Köprüsü'nün 27 yıl önce bombalandıktan sonraki görünümü (URL-1, 2019)

Şekil 3. Mostar Köprüsü'nün bugünkü görünümü-Bosna Hersek (URL-2, 2019)

3. Ekolojik Kent Olgusu

Kentsel alanlar Dünya üzerinde küçük bir alanı kapsamakta olup, doğal kaynakları tüketmede ise ilk sırada yer almaktadır. Kentler doğal kaynakları tüketmekle kalmayıp, katı atık, enerji tüketimi, kirlilik (hava, su, toprak kirliliği vb.) problemleri gibi pek çok sorunun da kaynağıdır. Bu yüzden de kentler, çevre alanlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Yaşanan tüm bu olumsuzlukların önüne geçilmesi için ekoloji temeline dayalı kentler inşa etmek, doğanın geriye kalan kısmını korumak ve zarar gören kısmını iyileştirmek gibi bir çok öneri ortaya çıkmıştır. Alana plansız bir şekilde yayılmış kentlerin ve bu tarz anlayış biçimlerinin değiştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de kendi üretimleriyle kendi tüketimlerini karşılayabilecek, çevresindeki alanlara doğru genişleme anlayışının bırakıldığı doğa dostu kentlerin oluşturulması fikri açığa çıkmıştır (Adil, 2010).

20. yüzyılda kentler dış çeperlerindeki kırsal alanlara doğru gelişmeye başladıkça ulaşım sorunu açığa çıkmıştır. Bu süreç içerisinde araç sayısı artmış, otoyol projeleri hızlandırılmıştır. Kentlerde yaşanan bu değişim çevre sorunlarına yol açmaya başlamıştır. Örneğin çok katlı yapılar hava akışını keserek kent içindeki hava

sirkülasyonunu azaltmakta ve ısının artmasına sebep olmaktadır. Aynı şekilde, yollarda kullanılan asfaltlar, ağaç, su ve çimlerin aksine ısıyı emip enerjinin çok küçük bir bölümünü yansıtıp, gece de emdikleri ısıyı dışa vererek ısının artmasına sebep olmaktadır (Karakurt Tosun, 2017).

Kentsel yerleşim alanlarını doğal çevre bileşenleri ve kültürel çevre bileşenleri oluşturmaktadır (Karakurt Tosun, 2017). Kentlerde bu iki bileşenin etkileşimi kent ekolojisi yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Kenti ekosistem olarak ele alan, doğal çevre içinde yapıyı çevrenin gelişimini dengeli olarak sağlamayı hedef alan kent planlaması, kent tasarımı ve uygulaması ekolojik kent olgusunu oluşturmaktadır.

3.1 Ekolojik Kentsel Planlama

Kentsel planlamada öncelikle doğal kaynakların tespit edilmesi, bu kaynakların doğru ve uygun kullanılması önem taşımaktadır. Daha sonra ise, kullanıcı ihtiyaçlarına uygun alan kullanım kararları ve tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesi ile uygulamalar açısından en üst seviyede verim mümkün kılınırken, doğal çevrenin de korunması sağlanmaktadır.

Ekolojik planlama; doğal alanların kültürel alanlara dönüşmesine karşı olan, doğanın doğal döngüsünün sürdürülebilirliğini sağlama amacına sahip bir yaklaşım biçimidir. Ekolojik planlamada, yapılan planların tek bir alana etkisinden ziyade daha büyük ölçekli alanlara etkisi incelenerek alan kullanımı hakkında kararlar alınır. Ekolojik planlamanın amacı, ekolojik kentler ve yerleşim alanları oluşturmak ve doğal kaynakları korumaktır. Ekolojik planlama yalnızca fiziksel planlama değildir, aynı zamanda kent-doğa gelişimini bütünleştirerek sürdürülebilirliği amaçlayan bir planlama sürecidir (Çelikiyay, 2016). Ekolojik kentlerin ortaya çıkma sürecinde en önemli yaklaşım, doğal kaynakları göz önüne alarak verimli kullanmak ve kentlerde entegre bir yeşil ağ oluşturmaktır. Rekreasyon amaçlı planlanan ve uygulanan açık-yeşil alanlar, kent sakinleri için önem arz etmesinin yanı sıra kent formunun şekillendirilmesinde ve kentsel büyümeyi kontrol etmekte önemli rol oynamaktadır (Erdede vd., 2014).

3.2 Ekolojik Kentsel Tasarım

Ekolojik tasarım; sürdürülebilir bir yaşam alanı tasarlanırken başta ekolojik süreçler olmak üzere, sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel süreçleri de destekleyen bir yaklaşımdır (Badr, 2012)

İnsanlar yüzyıllar boyunca iklimsel verilerden yararlanmayı ve iklimlerin olumsuz koşullarından korunmayı amaç edinerek binaların tasarım ve yapımında bu koşullara dikkat etmişlerdir. Yine aynı şekilde binlerce yıldır güneşi ısı kaynağı olarak kullanmışlar yapı cephelerini yazları az, kışları daha fazla güneşten faydalanabilecek şekilde konumlandırmışlardır (Ahmadpour Hosseinzad, 2015). Anadolu'da ise geleneksel Türk konutlarında hayat adı verilen mekanlar bulunmakta bu mekanlara tüm odalar açılmaktadır. Hayat; soğuk iklime sahip bölgelerde konutların merkezinde bulunurken; sıcak iklime sahip bölgelerde dışarıya dönük olarak konumlandırılmıştır (Badr, 2012).

Kentsel tasarım, planlamada alınan kararların uygulamaya aktarıldığı ve üçüncü boyut kazandığı süreçtir. Kentsel tasarım, mimari ve planlama arasındaki bağlantıyı oluşturmaktadır. Cadde, sokak, meydan, yeşil alanlar, su yüzeyleri gibi faktörlerin kentsel tasarımındaki amaç, estetik ve sağlıklı bir yaşam alanı oluşturmaktır. Ekolojik bir kent tasarımında (Ünal, 2014);

- Katı-sıvı atıkların kirletebileceği toprakları en az seviyeye indirmeye,
- Bölgedeki bitki ve hayvanları korumaya,
- İnşaat sürecinde doğal çevreyi mümkün olduğunca az tahrip etmeye,
- Doğal çevre sistemlerini (güneş, yeşil örtü vb.) doğru şekilde kullanmaya,
- Bina formu, yapısı, kabuğu ve malzeme seçimine önem vermek gerekmektedir.

3.3 Ekolojik Bina Tasarımı

Yaşanan çevre sorunlarındaki artışla birlikte çözüm arayışına girilmiştir. Çevreyle uyum sağlayan planlama, tasarım ve uygulamalar yapılarak çevre-bina onarım modelleri geliştirilmektedir (Güvenç, 2008). Ekolojik konut tasarımındaki amaç; uzun süreli kullanılacak yapıların doğayla uyum sağlaması ve çevreye vereceği zararların azaltılmasıdır. Ekolojik konut tasarımında, iklimsel koşullara göre yapıların konumu, tasarımı, bina formu, uygun malzeme seçimi ve alanda yetişebilen ve bölgenin iklimine uygun bitki örtüsü vb. kriterler önem arz etmektedir (Tönük, 2001). Bu kriterler;

Yer seçimi; binanın konumlandırıldığı yer, diğer yapılarla arasındaki mesafe, binayı etkileyen güneş ışığı miktarı binanın tasarım değerini belirleyen etkenlerden biridir.

Binanın yönü; bina araziye konumlandırılırken iklim koşullarına göre ve doğru yönde konumlandırılmalıdır.

Binanın formu; bölgenin sahip olduğu iklimsel özelliğe göre bina yüksekliği, çatı türü ve eğimi değişiklik gösterir. Bina formu çevresel faktörlerden hem yararlanmayı hem de korunmayı sağlayan önemli bir etkidir.

Bina kabuğu; binada yaşayanların mahremiyetini, yapının iç kısmının hava kalitesini ve güneş ışığından yararlanmayı sağlayan ayrıca görsellik ile ilgili gereksinimleri karşılayan katmandır. Yaz aylarında sıcak havanın içeri girmesini, kış aylarında ise ısının dışarı çıkmasını engelleyerek ısı kaybının önüne geçer.

4. Dünya'dan Kentsel Dönüşüm Örnekleri

4.1. Bo01 (City of Tomorrow) Malmö Kentsel Dönüşüm Projesi

Bo01 Projesi, Malmö kentinin önemini artıran ve Avrupa'nın en önemli sürdürülebilir yerleşim alanı olma özelliğine sahiptir. Bu alan 1870-1970 yılları arasında sanayi ve liman kenti olarak kullanılmıştır. 1973'te Malmö'nün ekonomisinin büyük bir kısmını karşılayan tersane kapanmış, burada çalışanların çoğu işsiz kalmış ve kent kendine yeni bir imaj kazandırmak zorunda kalmıştır (Yalçiner Ercoşkun, 2007). Proje kapsamında, birçok mimarın planlama ve tasarımlarıyla kentin merkezi geliştirilmiş ve sürdürülebilir bir yerleşim alanı oluşturulmuştur. Yerel hükümetin yenilenebilir ve sürdürülebilir malzeme ile kaynakları kullanarak başlattığı bu proje 'Geleceğin Kenti' unvanını kazanmıştır. Kentsel yaşam kalitesini artırmak için teknolojinin ekolojik amaçlı kullanıldığı, sürdürülebilir çevre özelliğine sahip ve Avrupa'da mimari özelliğin fazlaca görüldüğü ilk yerleşim örneğidir (Güvenç, 2008). Alanın, proje alanı olarak seçilmesinin nedeni, tersane ve sanayilerinin işlevini yitirmiş ve bunun sonucunda da bölgedeki işsizlik oranının artmış olmasıdır. Projenin hedeflerini sayacak olursak; teknolojik gelişmelerin ekolojik açıdan kullanılması, temiz teknoloji, yenilenebilir kaynak ve ekolojik malzeme kullanımını yaygınlaştırmak için uluslararası örnek bir kent ortaya koymaktır (Yalçiner Ercoşkun, 2007). Proje alanında biyoçeşitliliği sağlamak amacıyla su ve yeşil alanların bir arada kullanıldığı ağaçlandırılmış parklar planlanmıştır. Alandaki kanallarda ve bahçelerde temiz su kullanılmış, endemik türlere özel bahçeler, kuş evleri ve kelebek bahçeleri tasarlanmıştır. Teras bahçelerine oldukça fazla yer verilerek güneşten fazlaca yararlanılmış, suya erişim kolaylaştırılmış ve kentin görsel estetiği artırılmıştır (Yalçiner Ercoşkun, 2007), (Şekil 4, 5).

Şekil 4. Bo01 Proje alanından bir görünüm-Malmö (URL-3, 2019)

Şekil 5. Proje alanında yağmur suyu depolama yöntemlerinden biri-Malmö (URL-4, URL-5, 2019)

4.2. Barselona Dönüşüm Projesi

Barselona’da uygulanan kentsel dönüşüm projesi Dünya’da uygulanan en başarılı su önü gelişim projesinden biridir. Yaşanan savaş sonrası kent merkezinde nüfus dengesi değişmiş, kentte sosyal ve fiziki köhneleşme baş göstermiştir. 1980’lerde yeniden kent konseyi kurulmuş ve kentte dönüşüm programlarına başlanılmıştır. Böylece endüstriyel sistemlerin yapılanmasına yön verilerek kentin ekonomisinde yükselme oluşmuş ve kısa sürede entegre hareket planı uygulanmıştır (Demirtaş & Egin, 2006).

Şekil 6. Barselona’daki ‘Süper Bloklar’ olarak adlandırılan bölgeden bir görünüm (URL-6, 2019)

Projenin esas amacı; bölgedeki yoğunluğu azaltarak yeni açık alanlar oluşturmak, yaşam koşullarını iyileştirmek, sosyal kullanımlar için bölgedeki sosyal donatıların sayısını artırmak, alanda yaşayanların projeye doğrudan katılımını sağlamaktır. Kentte bulunan eski endüstriyel arazi ve eski hizmet alanları olan kullanılmayan problemler alanlarda dönüşüm çalışmaları yapılmıştır. Kentin farklı noktaları farklı özelliklerde olduğu için bu alanlara uygulanan müdahaleler de bölgeye göre değişiklik göstermiştir. Kentin bulunduğu konumundan dolayı kentsel sıkışıklık ve yerleşim yoğunluğu kentin en belirgin fiziksel özelliğidir (Şekil 6). Ayrıca yoğun trafiğe sahip olmasından dolayı Avrupa'nın en gürültülü ikinci kenti olma özelliğine sahiptir.

Kent, oldukça iyi korunmuş olan ortaçağ mahallelerinde Roma yerleşimlerinin üzerinde konumlanmıştır. Roma sokaklarının örneklerinin görüldüğü kentte ortaçağ binaları yer almaktadır. Bu alanlarda eski kent peyzajının günümüzde hala yaşatıldığı görülmekte ve tarihsel devamlılığı sunan en iyi örnek niteliğini taşımaktadır. Kentteki dar sokaklar, küçük meydanların labirent şeklinde olması kente karakteristik bir özellik kazandırmıştır (Demirtaş & Esgin, 2006).

Başta alan planlaması yapılırken alçak yapılı blokların yapılması ve bu yapıların her iki yanının küçük parklar ve yeşil alanlar için açık bırakıldığı bir bahçe kent olması amaçlanmaktaydı. Fakat 20. yüzyılda artan nüfusla ve alandaki otopark ihtiyacıyla bu açık alanların çoğu imara açılmıştır. Pek çok binanın yüksekliği, nüfus artışından dolayı konaklama sorunu yaşandığı için tek düze olacak şekilde sekiz kata çıkarılmıştır (Demirtaş & Esgin, 2006).

5. Sonuç

Kentlerdeki nüfus artışının devam etmesiyle kentler plansız ve düzensiz bir şekilde dış çeperlerine doğru büyümeye başlamıştır. Hızlı gelişen bu olaylar sonucu kentlerde konaklama sorununun da baş göstermesiyle birlikte kent içlerinde bulunan terkedilmiş, işlevini yitirmiş alanlar yoksul kesimlerin yaşamlarını sürdürmeleri amacıyla konaklama yeri olmuş ve bu alanlarda gecekondulaşma başlamıştır.

Ülkemizde olduğu gibi tüm Dünya'nın da sorunu olan gecekondulaşmanın önüne geçmek, köhneleşmiş alanları tekrar kente kazandırmak için kentsel dönüşüm projeleri üretilmiştir. Avrupa ülkelerinde çoğu büyük kentlerde başarılı çalışmalar ortaya çıkmıştır. Ülkemiz de bu başarılı kentsel dönüşüm projelerinden örnekler alarak, kentsel dönüşüm projelerinde gelişim göstermeye başlamış olmakla birlikte hâlâ ekolojik boyuttan yoksundur.

Kentsel dönüşüm projelerine ekolojik boyut kazandırmak için;

- Her kenti yansıtaçak biçimde makro ve mikro ölçekte iklim ve risk haritaları oluşturulmalı böylece kentsel dönüşüm yapılacak alanların planlamasında çözüm ve uygulamalarda gerekli önlem alınabilmesi sağlanmalıdır.
- Yapılaşmanın oranı, bina konumu, bina yönü gibi etkenlere bağlı olan tehlike arz eden bölgeler tespit edilerek bu alanlara uygun kullanım şekilleri uygulanmalıdır.
- Kırsallara ve kentlere ilişkin veriler elde edilerek ayrı ayrı planlar ve uygulamalar yapılmalı bu sayede ekolojik ve sürdürülebilir kentler oluşturulmalıdır.
- İyileştirme ve canlandırılması gereken alanlar için kentsel dönüşüm kararı verildiğinde, sadece ekonomik çıkarları karşılamak için değil, insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek, ekolojiye uyum gösterebilecek ve kente yeni bir yaşam alanı sunabilecek dönüşümler yapılmalıdır.

Planlama-tasarım aşamasında alınacak kararların tümü diğer aşamaların alt yapısını oluşturmaktadır. Bu aşamada yerleşim alanı olarak seçilen bölgenin topografyası, ekolojik yapısı gibi alanla ilgili diğer tüm incelemeler yapılmalıdır.

Yapı aşamasında binanın yönü, konumu, yapısı vb. faktörlerin doğadan en üst düzeyde yararlanabileceği şekilde alana konumlandırılması yapılmalıdır.

Ortak yaşam alanı olarak değerlendirilen açık-yeşil alanlarda ise eğer varsa bölgenin mevcut bitki türleri korunarak, mevcut bitki yoksa alanda yetişebilen bitkiler seçilerek alanın peyzaj tasarımı yapılmalıdır. Tasarımda yer alan sert zemin alanları, yeşil alanlara göre daha az orana sahip olmalıdır. Yağmur suyunu depolama yöntemine gidilerek yeşil alanların sulama ihtiyacı karşılanmalı, güneş enerjisi ile çalışan aydınlatma sistemleri tercih edilmelidir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarındaki asıl amaç; kentin yok olmaya başlamış, köhneleşmiş, yıkılmaya yüz tutmuş tarihi dokularını onararak kente geri kazandırma, insanların yaşam faaliyetlerine olumlu bir şekilde cevap verebilecek uygulamaları hataya geçirme ve doğa dostu bir yaşam alanı oluşturma olmalıdır. Yaşanabilir ve sürdürülebilir kentleşmenin gerçekleşmesi için toplumsal, ekonomik ve ekolojik faktörlerin birbiriyle bütünleşmesi gerekmektedir.

Not: Bu makale, birinci yazar tarafından hazırlanan ve ikinci yazar danışmanlığında, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında yürütülen, “Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi Uygulamalarının Kent Ekolojisi Açısından İrdelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

Kaynaklar

1. **Adil S. (2010).** *Ekolojik Kentleşme Ve Toplu Konutlarda Ekolojik Planlama Yaklaşımı*, Bahçeşehir Üniv. Fen Bilimleri Enst., Y. Lisans Tezi, İstanbul.
2. **Ahmadpour Hossemizad S. F. (2015).** *Ekolojik Tasarım İlkeleri Bağlamında Tebriz Geleneksel Konutlarının İncelenmesi*, KTÜ, Fen Bilimleri Enst., Y. Lisans Tezi, Trabzon.
3. **Atabay İ. & Atabay, Ş. (2012).** *Kentsel Dönüşüm Politikaları, İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı 768, Sf: 20-27.
4. **Ataöv A. & Osmay S. (2007).** *Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım, Metu Journal of the Faculty of Architecture*, 24 (2), 57-82.
5. **Badr T. R. (2012).** *Toplu Konut Yerleşimlerinin Ekolojik Kentsel Tasarım İlke Ve Ölçütlerine Uygunluk Yönüyle Sınanması İçin Bir Çerçeve Oluşturulması: Ankara’da Saha Çalışması*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Ankara.
6. **Çelikiyay S. (2016).** A Theoretical Framework on Retro-Fitting Process Based on Urban Ecology (Chapter:11), in *Sustainable Urbanization*, Ed: Mustafa Ergen, InTech Open, 251-267.
7. **Demirtaş, Y. & Esgin, İ. (2006).** Bir Kentsel Yenileme Deneyimi: Barselona, ODTÜ Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Planlama, Planlama Dergisi: 2006 Sayı:2 Sf:155-162, Ankara.
8. **Erdede S. B., Erdede, B. & Bektaş, S. (2014).** *Kentsel Dönüşümde Yeşil Binaların Uygulanabilirliği*, Ondokuz Mayıs Üniv., Harita Müh. Bölümü, 5. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu (UZAL-CBS 2014), 14-17 Ekim 2014, İstanbul.
9. **Ergan N. G. & Şahin B. (2007).** *Kentsel Dönüşüm Projesi Kapsamındaki Hacılar Mahallesinde Yaşayanların Bu Projeye Bakışları*, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 83-106.
10. **Güvenç B. (2008).** *Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekolojik Tasarım Prensiplerinin Mimaride Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi*, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, İstanbul.
11. **Karakurt Tosun E. (2017).** *Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekolojik Kent Söylemi*, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (4), 169-189.
12. **Keleş R. (1998).** *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
13. **Meder, M. & Bal, S. (2017).** *Türkiye’de Soylulaştırma: Ankara Dikmen Vadisi Örneği*, Pamukkale Üniv. *Sosyal Bilimler Enst. Dergisi*, Sayı: 32, Sf: 211-223, Denizli.
14. **Selçuk B. & Aydoğdu İ. (2014).** *Kentsel dönüşüm üzerine düşünceler: kazanım mı kayıp mı?*, Cumhuriyet Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (2), 33-53.
15. **Tönük S. (2001).** *Bina Tasarımında Ekoloji*, YTÜ, Mimarlık Fak., Yayın no: 01-005, İstanbul.
16. **Ünal S. G. (2014).** *Ankara Sinpaş Altınoran Konut Projesi ve Ekolojik Tasarım*, *Planlama Dergisi*, 24(2), 95-106.
17. **Yalçın Ercoşkun Ö. (2007).** *Sürdürülebilir Kent İçin Ekolojik-Teknolojik (Eko-tek) Tasarım: Ankara-Güdüllü Örneği*, Gazi Üniv., Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
18. **URL-1 (2019).** <https://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/mostar-koprusu-27-yil-once-bombalanmisti-h345513.html>, Erişim Tarihi: 25.06.2019
19. **URL-2 (2019).** <https://tr.depositphotos.com/147562687/stock-photo-panorama-of-the-old-bridge.html>, Erişim Tarihi: 25.06.2019
20. **URL-3 (2019).** <http://buildingoursustainablefuture.blogspot.com/2012/09/european-village-in-bo01.html>, Erişim Tarihi: 25.06.2019
21. **URL-4 (2019).** <http://www.csbr.umn.edu/work/bo01.html>, Erişim Tarihi: 25.06.2019
22. **URL-5 (2019).** <https://www.urbangreenbluegrids.com/projects/bo01-city-of-tomorrow-malmo-sweden/>, Erişim Tarihi: 25.06.2019
23. **URL-6 (2019).** <http://www.kadikoyakademi.org/barselona-super-bloklar-sayesinde-arabalari-kent-merkezinden-uzaklastiriyor/>, Erişim Tarihi: 25.06.2019